

GÖNÜLLÜ SORUMLULUKTAN, KORUYUCU YÜKÜMLÜLÜĞE İŞ DÜNYASI VE İNSAN HAKLARI REHBERİ

Hilmi ŞEKER*

Modernitenin krizi, acil çıkışlarını zorlamaktadır:

İş dünyası ile insan hakları arasındaki çelişkinin düelloya dönüşme riski, Birleşmiş Milletleri harekete geçirdi. Değişim ihtiyacı, kapitalist modernitenin nükseden krizini aşmak için Westfalya Rejimi'ni zorlamasından neşet eder. Neoliberal konseptin son buhranı aşmak için önerdiği küreselleşme, devlet dışında kendisini ayakta tutan çok uluslu şirket (ÇUŞ) ve benzerlerinin devletimsi varlıklar olarak benimsenmesini dayatmaktadır. Mobilize bu kütlenin, görece eskiyen uluslararası ve yerel hukukla disipline edilmesi güçleşmektedir.

İnsan haklarıyla uzlaşma arayışı-bağlayıcı olmayan kurallarla temas:

Zorluğu yaratan, düzenin krizin ürettiği öznelerin ibralaşmaktan kaçınması ve devletler hukukunun devlet odaklı çözümlerdeki yetersizliğidir. Devleti baz alan uluslararası ve lokal hukuka direnen ekonomik oluşumları disipline etmek, sistemi, şirketlerin alınganlığını gözetecek almasıık bir çözüm bulmaya zorlar. Birleşmiş Milletler'in (BM) şirket faaliyetlerini yükümlülükle dengeleme isteğiyle, şirketlerin özgün çalışma prensipleri, direnci ve

* Yargıç/İstanbul.

görece sabıkalı geçmişleri (köle ticareti, askeri rejimlerin desteklenmesi, ırkçı rejimlerle dirsek teması vs) arasındaki dinmeyen gerilim, insan hakları eksenini optimum çözüm aramaya sevk eder. BM'nin 1973 yılında kurduğu Komisyon, ÇUŞ'un uyması gereken davranış kurallarını belirlediyse de, ülkelerin direnci beklentiyi rafa kaldırdı. Akabinde Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) yayınladığı rehber, emek haklarıyla sınırlı bir perspektifle yetindi. Söz konusu bu rehber 2000 yılında revize edildi. İkinci bir yenileme ise 2011 de gerçekleşti^[1]. Söz konusu bu kontrol ve sorumluluğa davet setinin temel özelliği, şirketleri yükümlülük altına almaktan kaçınmasıdır. Öteki deyişle bu metinler, zorlama, emredici veya icbar eden bir dil yerine gereğe davet ederek, yaptırım ve bağlayıcılık sisteminden kurtulmaktadırlar. 2011 yılında OECD rehberleri yenilerken tekrara düşmek yerine, giderek oluşan baskıların izale için akıl haritası ile gramerinde görece değişiklik yaptı.

Şirketlerin faaliyetlerine nezaret edecek davranış kurallarının ortak paydası hukuki bağlayıcılığının olmaması, sorumluluğun muğlak kavramlara sığınması, pozitif bir ödev vermekten kaçınması ve davranış kurallarına aykırılığı denetleyecek etkin bir mekanizmadan yoksun oluşlarıdır. Her krizde küresel dinamiklerin karşısına çıkan insan hak ve özgürlükleri, şirketleri insan haklarına mutlak şekilde uymaya zorlar. Şirketlerin iş hukuku alanında iyileştirmeler dışında özgün çözümler üzerinden bir kültür inşa sürecine girmesi bağlılığının uç verdiğine, iklimin görece değişeceğine delalet eder. Kimberley'in başını çektiği ekol^[2], yükümlülük artırma, kirli faaliyetlerin sertifika ile kontrole alınması insan hakları alanındaki direncin nisbi başarısı olarak yorumlanabilir.

İş dünyasının Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi'nden destek talebi ve taslak norm arayışı:

Rehber ilkeler'in öncülü *Taslak Normlar* (TN), insan haklarından devleti sorumlu bellekle birlikte, şirketlerin ulusal ve uluslararası düzeyde kabul görmüş insan haklarına saygı gösterme, koruma ve tazmin yükümlülükleri olduğunu kabul ederek öncül olmayı denedi. Epey geniş bir portföyde şirketleri bağlayıcı kurallarla çevrelemeye çalışan bu teşebbüsün kritik özelliği, şirket faaliyetlerinin izlenmesi, denetlenmesi ve olası bir insan hakkı ihlalinin etkili, hızlı giderimle karşılayacak bir mekanizma ihtiva etmesiydi. Dahası sorumluluk

[1] [\[2\] <http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi27/makalekimberley.pdf> \(ayrıntı için bkz. erişim 09.06.2016\)](http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yatirim/Yurtdisina%20Yatirim/ekler/oecd_CUSR_TR_tercume_PDF.pdf?lve Bilgi için bkz. OECD Çok Uluslu Şirket rehberi(9.6.2016)</p></div><div data-bbox=)

halesini, öznelere faaliyetlerinin etki alanı üzerinden makul ölçüde genişletmekteydi. Bu BM'nin umarlarına yanıt veren niteliklere tekabül ediyordu^[3]. Gelişme kendinden öncekilerle karşılaştırıldığında yerine ve zamanına göre, devlet ile şirket arasında yükümlülükten neşet eden makası kapayan anlamlı bir adım olarak tanımlanabilir. Şirketlerle devleti aynı koruyucu, saygı ve giderici mekanizma ve akıl altında toplama girişiminden bulunan TN, anılan özelliğinden ötürü yaşama ve işlerlik fırsatı bulamadı. Onun yaşamda kalma mücadelesini kaybetmesinin ardında, Dünyayı egemenlik alanı addeden ve burada dilediği gibi faaliyet süren küresel dinamiklerin sorumluluğunu saygıyla sınırlamanın ötesine geçmeyi ve ibralaşmayı yoksayan münhasır felsefesi yatar. BM'nin iş dünyasına atfedilecek sorumluluğu gönüllülüğten, yükümlülüğe dönüştürme, sorumluluğu yükümlülükle değiştirme umarı karşılık bulamamaktadır. Ruggie'nin ÇUŞ'ları geniş haklar üzerinden devlet üstü denetleme ve devlet dışı zorlama mekanizmasına tabi tutması eleştirilerek dışlanmıştı^[4]. Taslak normların kullandığı dil, gelecekteki sorumluluğun şeklini belirlemesi bakımından önemli bir mesaj veya jargon olarak nitelenebilir. TN ne gönüllü ne de emredici bir içeriğe sahipti. ^[5] İçeriğin emir kipinden kaçınması, şirketleri ürkütmeden veya anestezi bir geçişi mümkün kılmayı deneyen aklın izlerini taşır. Bu argüman öteden beri küresel ekonomik güçlerin aşkın faaliyetlerini bir pundunu bulup, dize getirme çabasının bilinen son buluşudur. Kavramlarla oynayarak veya onlardan medet umarak, devasa bir ekonomik sistem ve uygulamalarını hukukla sınırlama girişimi her defasında ciddi, sürekli ve uyanık bir savunmayla karşılaştı.

Ruggie ve Global Compact'ın, şirketleri insan haklarına koruma, saygı ve telafi etmeye özendirme deneyimi:

BM'nin, Ruggie üzerinden *Global Compact* girişimi ve şirketleri sorumlu iş ve ticaret davranışı geliştirme ve insan haklarını bu girişimin tehlikeli eylemlerinden koruma merakı asla sönümlenmedi. Ruggie'in, BM temsilcisi sıfatıyla kaleme aldığı *BM Koruma, Saygı Gösterme ve Telafi Etme Çerçevesi*, bir müddet sonra Rehber İlkelerle kaynaklık etti^[6]. Bu çalışma kendisinden öncekileri fazlaca doktriner bularak, iş dünyasının doğasından neşet eden işlevsel ve örgütsel

[3] Yıldırım, Engin, "Birleşmiş milletler iş hayatı ve insan hakları rehber ilkelerinin eleştirel bir değerlendirmesi" s. 4, <http://www.sosyalhaklar.net/2014/bildiriler/yildirim.pdf>

[4] Miretski ve Bachmann 2012;39, Yıldırım, s.5

[5] Yıldırım, s.5

[6] İş Dünyasının İnsan Haklarına Saygı Gösterme Sorumluluğu, Şirketler İçin El Kitabı, s.4 http://www.3psustainability.com.tr/documents/Sirketler_ve_Insan_Haklari_El_kitabi.pdf (erişim: 08.06.2016)

onların devlet gibi mutlak sorumlu tutulmalarının olanaksızlığını benimsedi. Sorumluluğun seyretilme ve sığlaştırılmasında inişin sinyalleri verildi. Bu bakış açısı, TN'nin sorumluluğu genişleten ve derinleştiren paradigmasının sonu oldu. Rehber İlkeler, Taslak Normlar'ın oldukça özendirici dil ve söylemini, gerçekçi ihtiyatlı bir dil ve arzuyla değiştirdi^[7].

İnsan Hakları Beyannamesi'nin referans alınması; Saygıyla sınırlanan sorumluluk, caydırıcılıktan uzak telafi:

Bu bakış açısı sorumluluğu koruma ve giderme yükümlülüğünden, saygı duyma temennisine indirgedi. Sorumluluğun kaynağını İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (İHEB) dibacesine yaslayan Ruggie, olumsuz etkilerle mücadelenin üç ayağından olan koruma devletin yükümlülüğü olarak tayin ederken, şirketlerin edimini insan haklarına saygı ve telafiyle tahdit etti. Sorumluluk şirketin etkinlik alanı içinde hakların riske edilmesindeki payını belirlemekle birlikte, tek başına caydırıcı ve onarıcı olmaktan uzaktır. Bu hak ihlalinin yarattığı etki ve sonuçların sözde sorumlulukla peçelenmesinden başka, ihlalin klasik yöntem ve araçlarla takibini olanaksız kılmaktadır. İhlali, hakkı örseleyen öznelerin insafına terk etmek, üçüncü gözün yokluğundan kaynaklı tüm risk ve tehlikelerin temellük edilmesi manasına gelir. Rehber ilkelerin hukuki metinlere yaslanması, eylem ile fail sıfatının birleşmesinden kaynaklı krizin aşılmasını önlemez. Aksine derinleşmesini özendirir.

Örtülü bağlayıcılığın inşası, İlkeler'le çelişen zayıfların seleksiyonu:

Rehber ilkelerin testlerle pratize çabaları veya özeni (due diligence) somutlaştıracak alt standartlara yaslanarak ya da şirketlerarası rekabet kalemleriyle hiyerarşi oluşturularak gerçekleştirilen özdenetim, yükümlülük düzeneğinin dayattığı denetimi ikamede akim kalır. Ölümcül rekabet, çevreden gelen güçlü insan hakkı direnç ve baskısından ziyade, içsel bir denetim ve ayıklamayı tetikler. Bu iş dünyasının görece insan haklarını korumayı hedefleyen Rehber İlkeler metni ve uzantılarının yarattığı kendine özgü bir *doğal seleksiyon yahut ilkelerle çelişen zayıfların ayıklanması* olarak nitelenebilir. Böyle betimlendiğinde, halenin berisinde kalanların insan haklarına saygı performansları zamanla gerisinde etik bir tortu yahut kültür inşa edebilir. Bu gönüllülüğten, bağlayıcılığa geçişi sağlayan onlarca seçenekten biri olmakla birlikte, bağlayıcılığın getirilerini karşılamaktan uzaktır. Açıklık şeffaflık, hesap verilebilirliği, izlemeyi

[7] Yıldırım, 4-5

değerlendirmeyi sağlayan güçlü politika oluşturma becerisinin gideceği nihai nokta, bağlayıcılığın sağlayacağı güvence ile boy ölçüşemez.

İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehberi, 8 temel ve 24 operasyonel ilkesiyle ne sözleşme ne de onaya da tabidir. İyi bir vizyon ve misyona sahip olması, kendisini İkiz Sözleşme ve uzantılarına yaslaması^[8] rağmen küresel ekonominin hak ihlal potansiyelini frenleme ve caydırmaktan mahrumdur.

Bağlayıcılığı olmayan ilkelerin, hepten güçsüz etkisiz olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle BM'nin uygulamayı raporlamak ve izlemek için çalışma grubu kurması, aynı modelin AB tarafından üyelere empoze edilmesi ve üyelerin bu ilkelere uygun eylem planı oluşturmaya teşvik^[9] ve davet etmeleri OECD ve İngiltere'nin referans almadaki öncü duruşları *soft law* mahiyetindeki ilkelerin law'la özdeşleşen kısmının bir nebze ağırlık kazanacağına delalet eder. Giderek yayılan Rehber, yükümlülük getirmese de gönüllülüğün takibi pekiştirme potansiyelinden yararlanma ihtimali güçlüdür.

Bağlayıcı Olmayan metinler ve İlkelerin Soft Law'dan beklentisi:

Bağlayıcı olmayan metinler, 1972 Stockholm Konferansı ile 2012 Rio 20 Zirvesi'nin vücuda getirdiği, uluslararası yumuşak hukuk siyaseti yapım süreçlerinin ortaya çıkardığı enstrümanlar olarak betimlenir^[10]. Uluslararası ilişkilerle, hukukun gelişiminde ivme kazanan bir rol ve işlev üstlenir^[11]. Soft Law, örf ve adet ile anlaşma hukukunun oluşumuna kaynaklık, öncülük ve yardım edebilir, hukuki diğer belgelerdeki boşlukların alınmasına katkı sunabilir, mevcut örf ve adete dönüşebilir, devlet uygulamasının geleceğini inşa ederek yasal yükümlülükleri ikame edebilme^[12] yeti ve yeteneğine sahiptir.

Anılan belgeler, politik açıdan önemli olmakla birlikte, andlaşmalar Hukukuna tabi değildirler. Ancak metnin yorum ve geçerliliği Andlaşma Hukukundan alınan kurallar referans alınarak belirlenir. Ahde vefa ilkesinin dışında kalan bu metinler bağlayıcı olmadığı gibi hak ve yükümlülük doğurmaz^[13]. Yargısal başvuruya konu edilemez, hukukun kaynağı olarak kabul olunmaz, sorumluluğa

[8] Yıldırım, s.7-8

[9] Yıldırım, s.10

[10] Cordonier Segger, Marie Clavier "The Role Of International...", Sarıbeyoğlu Skalar, Meltem, Uluslararası Hukuk ve Sürdürülebilir kalkınma, Beta, İstanbul 2015, s.65-66

[11] Shelton, Dinah, "International...", Sarıbeyoğlu, s.66

[12] Sur, Melda, Uluslararası Hukukun Esasları, Beta, 9. Baskı, İstanbul 2015, s.66

[13] Sur, s.94

neden olmaz. Sözleşmenin içeriğine belirlilik kazandırarak^[14] zamanla *de lege lata* prensip haline gelebilirler^[15].

Kabulü halinde sağladığı avantajlar ile zorlayıcılıktan uzaklığı bağlayıcılığını kolaylaştırmaktadır^[16]. Yumuşak hukuk ile sert hukuk arasında normları ve sonuçları açısından büyük bir farklılık bulunsa da tarafların bunlara uyması beklentisinin gücü açısından aralarında derin bir fark yoktur^[17]. Bu tür belgelerin benimsenmesi, devletlerin teamüli yükümler yaratacak gerekli normatif kanaate sahip olmadıkları yönünde bir karşı konulamaz delil oluşturmaktadır^[18]. Şirketlerin bağlayıcı normlarla bağlanmaktan şiddetle kaçınmaları ve nedenleri konusu izahtan varestedir artık. BM'nin, iş dünyasını ürkütmeden misyonunu gerçekleştirmek için kullandığı seçici dilden hareketle bir sorumluluk alanı inşa etmek, onları insan haklarına uymaya, ihlallerin yarattığı etki ve sonuçları hukukten sağaltmaya icbar etmek muhatapların mutlak rızasını almaktan uzaktır.

Vestfalya Sözleşme Rejimi'nin revizyonu:

Çalışmamızın üzerine düşeni yapabilmesi, rehberin özgeçmişi ve niteliklerinin ihtiyaç ölçüsünde anlatılmasını gerektirdi. Anlatılanlar tersinden okunduğunda; olası bir paradigma değişikliği, dış dünyada iki temel değişiklik yaratacaktır. Bunlardan ilki, *varsayımsal sözleşmenin*, andlaşmaların etki ve sonuçlarını hükme bağlayan *Viyana Sözleşme Rejimine* tabi olması, ikincisi ise devletler arası hukuk öznelerinin *Vestfalya'nın* vücuda getirdiği statü tarafından belirlenmesidir.

Rehber ilkelerin, sözleşme kapsamına alınmasının ilk etkisi, onu imzalayanlar için yarattığı yükümlülüğe sadakat ve özen borcunun doğmasıdır. Sözleşme istisnalar hariç sözleşmeye imza atanları bağlayıcı hale gelecektir. Bağlayıcılık kendisini ihlali önleme, etki ve sonuçlarını ortadan kaldırma, pozitif yükümlülükler üstlenme ve tazmin etme şeklinde gösterir. Bu soft hukukun yukarıda izah edilen özellik ve niteliklerinden neşet eden sorumsuzluğunun, gönüllü sorumluluğun yarattığı etki ve sonuçların sonlanması veya revizyon yaşaması demektir. Sözleşmenin temel aldığı üç referanstan, devletin insan haklarını

[14] Sur, s.95

[15] Erdem, Mete, http://uluslararası-hukuk.blogspot.com.tr/2014_01_01_archive.html (erişim: 30.05.2016)

[16] Yumuşak hukuk belgelerinin özellikleri hakkında ayrıntılı açıklama için bkz. Sarıbeyoğlu, s. 66

[17] Sarıbeyoğlu, 67

[18] Kelly, J. Patrick, *The Twilight of Customary International Law*; Emre Öktem, *Uluslararası Teamül Hukuku*, Beta İstanbul, 2013, s.176

koruma, insan haklarına saygı gösterme ve telafi etme çerçevesi ile karakterize olan edimler, sözleşme ile tevdi edilen ödev ve yükümlülüğe dönüşecektir. Yükümlülük sözleşme ile tevdi edilen ve yapılması zorunlu olan negatif ve pozitif ödevlere tekabül eder. Buradan bakıldığında Rehber'in, kapsayıcılığı temine matuf olarak herhangi bir standart koymaktan kaçındığı, herkesin kendi hedefini belirleme ve sorumluluğunu tayine özgülenen sistemin^[19] *asimetrik almaşıyla* yer değiştirmesi manasına gelir.

İlkelerin, devletlerle çelişkisinin geleceği:

Revizyon rehberden kaynaklanan sorumluluğuna istinaden, şirketlerin ihtiyarına bırakılan insan haklarına saygı ve telafi yükümlülüğünün doğrudan muhatabı olacaktır. Buradan bakıldığında, sözleşmeden kaynaklanan ve sözleşmenin emrettiği bu yükümlülüklerin azaltılması mümkün olmayacaktır. Aksine yükümlülük öznel ve nesnel sınırlarını genişleterek saltıklaşacaktır. Yükümlülüğün azaltılmasından kaçınmanın konumuz açısından en önemli sonucu hiç kuşkusuz, şirketlerin devletle insan haklarının ihlali üzerinden yaşayacakları paradoksun, nasıl ve ne şekilde aşılması gerektiği meselesidir. Bu kendisini sınır ötesinde ve berisinde olmak üzere iki şekilde gerçekleştirir. Düne kadar kurumlara ait olan saygı ve telafi sorumluluğu, bu kez devlet üzerinden mutlak bir yükümlülüğe dönüşecektir. Dönüşüm eş zamanlı olarak, Rehber'le şirketlere tevdi edilen, kurucu ve operasyonel ilkelerle özdeşleşen^[20] sorumluluğunu, devletin sözleşmeden kaynaklanan ödevi haline getirir. Andlaşma, mevzuat gereği insan hakları ihlalleriyle etkin mücadele yükümlülüğü olan devleti, sözleşmenin tevdi ettiği yükümlülüklerle ittifak eden bir koruma portföyü ve yükümlülük setiyle buluşmaya zorlar.

Sözleşme/ rehber hukukun kaynağı haline gelir. Uyma beklentisini güçlendirir. Tahkim aynı zamanda devletin insan hakları için risk oluşturan tüm öznelerle ilgili geniş ve derin bir kontrol mekanizmasının inşası manasına gelir. Devlet yükümlülüğünü aralarında her türlü şirketin de yer aldığı oldukça geniş bir alana dağıtarak, haklara saygı duyulması, korunması ve ihlalin optimum şekilde giderilmesi için bir önleyici, denetleyici politika inşasını zorunlu kılar.

Böyle bir politik tercih; şirketlerin, ulusal ve sözleşme sınırları içinde izlenmesi ve denetlenmesini kolaylaştıracak, onları, sözleşme hukukunun içinde

[19] Yılmaz, Argüden, sürdürülebilirlik çalışmaları açısından en önemli ve yaygın yapılardan biri UN Global Compact (BM Küresel İlkeler Sözleşmesi – UNGC). <http://www.arguden.net/tr/haberler/global-compact-tu%CC%88rkiye-du%CC%88nyaya-ufuk-aciyor/> (erişim: 08.06.2016)

[20] Tarhanlı, Turgut, 10.03.2016 Tarihli İş Dünyası ve İnsan Hakları Ders Notları, s.1.

tutarak dışarıya taşmalarını önleyecektir. Dahası aşkınlığın yaratacağı menfi etki ve sonuçların ortadan kaldırmasını temin eden etkin ve verimli hak arama yolu inşa edecektir^[21].

Bu perspektif, şirketlerin şu veya bu şekilde yerel hukukların kırılabilirlik, zaaf veya hukukun yer bakımından yaşadığı sendroma sığınarak, takipten kurtulma olasılığını minimize eder. Yükümlülük, oldukça eleştirilen şirket sorumluluğunu, normatif çerçeveye alarak, hakları koruma ödevinden kaçınmalarını yasaklayacaktır. Dolayısıyla insan haklarına saygı sorumluluğunun, yarattığı *özgün sorumsuzluk*, yükümlülükle kontrol edilerek, ibralaşma potansiyeli güçlü bir nesneye dönüşür. Olası bir ihlal halinde mağdur veya müştekinin, hem yerel hem uluslararası hak arama mekanizmalarını harekete geçirme hak ve özgürlüğüne kavuşacaktır. Rehber'in ideallerini gerçekleştirmede *bel bağladığı özen borcu*, cezai ve hukuki sorumluluğun itkisi ve caydırıcılığıyla zirveyi zorlayacaktır. Rehber'in insan haklarına saygı ve telafiye sorumlulukla sınırlandırıp, ihlalleri önlemeyi iç rekabete ve self denetime ciro etmesinden kaynaklı denetim zaafı, mahkeme veya türevleri gibi bağımsız kurumlarla aşılarak saygı, koruma ve telafinin beklentileri maksimize edilecektir.

Sınır ötesi veya devlet üstü şirketlerin yayılmaları ölçüsünde takipleri ve denetimleri imkânsızlaşıp, sorumsuzluğa ve denetimsizliğe dönüşmektedir. Bu bir bakıma *hiç kimsenin hukukuna tabi olma* durumuna tekabül eder. Hiç kimsenin hukukuna tabi olmamak, mutlak hukuksuzluk anlamına gelmemekle birlikte, çok hukukluluğun yarattığı cezasızlık halinden istifade ederek, hak ihlallerinin yarattığı etki ve sonuçlardan kaçışa neden olur.

Rehber'in denetimi, denetlenenlere bırakan ve üçüncü gözü devre dışı bırakan paradigmasının yarattığı endişe bu yöntemle aşılabilecektir. Küreselleşmenin yarattığı dikey koruma yetersizliği^[22], sözleşme ile takviye edilerek, devlet dışı aktörlerden kaynaklanan tehdit ve ihlaller sözleşme ile güçlendirilen koruma dizgesi ve düzeneğinin ajandasına/güvencesine alınacaktır. Bu sözleşme ile güçlendirilmiş ve insan haklarına yönelik tehdidi belli bir eşik^[23] üzerinden korumaya alan standardın inşası manasına gelir. BM'nin insan hakları hukuku ve koruma rejiminin temel hedefinin hak ve özgürlükleri, devletin saldırılarına

[21] ihlale son verme, ve tekrara etmeme yükümlülüğü, ihlal edilen yükümlülüğü yerine getirme görevinin devam etmesi, onarım yükümlülüğüne ilişkin etki ve sonuçlar için bkz.; 2. Dülger, Kenan, *Devletin Uluslararası İnsancıl Hukuku İhlalinden Doğan Sorumluluğu*, Beta, İstanbul 2015, s. 220-239;

[22] Tarhanlı, 18.02.2016 İş Dünyası ve İnsan Hakları Dersi, Hazırlık Notu, s.1

[23] Pogge, Thomas W., Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları, Kozmopolit Sorumluluklar ve Reformlar, Çev.Güneş Kömürcüler, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s.76

karşı savunma hedefi üzerine inşa^[24] etme yaklaşımı, yatay banttaki ihlal ve öznelerin kapsama alınmasıyla serap olmaktan çıkacak, teminatsızlığın yarattığı sendrom aşılmış olacaktır. Özellikle küreselleşmenin kendi yararına, yerel sınırları büzmesi ve burayı nüfuz alanına katmasından kaynaklı cezasızlık riski, aktör sayısı ve ihlalden bağımsız olarak bertaraf edilecektir. Küreselleşmenin genişlettiği sorumsuzluk halesi, sözleşmenin yer bakımından yetkisi ölçüsünde daraltarak, dışarıda kalan ihlallerle özneler azaltılacaktır.

Bu durumda şirketlerin vücuda getirdiği hak ihlallerine karşı içeride ve dışarıda doğrudan başvurulacak bir adli veya alternatif koruma yöntemi olanak ve kolaylıklarıyla herkesi bekleyecektir. Bu devletin egemenlik sınırlarının sözleşmenin sınırlarıyla hak ihlalleri üzerinden geliştirilmiş bir etkin ve verimli ittifak manasına gelir. Sözleşme'nin ulusal hukukla ittifakı, eş zamanlı olarak, ulusal mevzuat ve uygulamasının şirketler tarafından gerçekleştirilen insan hakkı ihlalinin izlenme debisini artıracaktır.

Dahası iç hukukun ihlallerle mücadelesindeki olası bir acizlik veya ihmal sözleşmenin koruma yöntem ve araçlarını devreye alarak, sistemin diri ve uyanık kalması sağlanacaktır. Bu konudaki en önemli gelişme, uluslararası hukukun devlet eksenli sorumluluk anlayışından neşet eden kaçışların, yerel hukuka takılma potansiyelidir. Yenilenen ve özellik geliştiren ağlar, şirketleri özne saymayan uluslararası hukukun cezayı önleyen kırılğanlığı, avantaj veya sığınılacak liman olmaktan çıkaracaktır. Varlığını risk üzerine yani fayda-maliyet üzerine inşa eden düzenin, ihlali düşük maliyet olarak algılayarak etkinliğin risklerini düşürmesi gizil gücü, yasa ve sözleşme ile ortadan kaldırılabilecektir. Önemlisi uzantılar ve türevleriyle yetki ve görevsizlik doktrini^[25] pozitif yükümlülüklerin sorumluluk dışında kalmasını sömüren anlayışın^[26] yarattığı avantajları kullanan şirketlerin hukuktan kaçma olasılığı seraba dönüşecektir.

[24] Tarhanlı, 25.02.2016 T. İş Dünyası ve İnsan Hakları Dersi, Hazırlık Notu, s.1

[25] Yıldırım, s.12

[26] Yıldırım, s.13

SONUÇ

İş dünyasının, BM öncülüğünde, sınır ötesi ve devletimsi şirketlerin ekonomik ve ticari faaliyetlerinden ötürü, dünyaya yayılma ve yerel sınırları lehlerine daraltmalarından kaynaklanan risk ve tehditlerin halk üzerindeki uzun vadeli sonucunu, özgün akıl ve grameriyle disipline etmeye çalıştığını görüyoruz. Öteki deyişle öyle veya böyle küreyi yurt edinen ekonomik ve ticari kuruluşların insan haklarıyla sınırlı bir ilişki kurarak, yerel ve doğa çelişkilerini minimize etme ihtiyacı duymaktadır.

Yerel halklarla inatlaşarak yaşamının risklerini göğüslemenin güçlüğünü bilen iş dünyası, halklarla çelişkisini oluşturduğu yeni rehber ve standartlarla revize etmeye çalışmaktadır. Olup bitenler şirketlerin faaliyetlerini rehberlerle karakterize olan nevi şahsına münhasır bir iş ahlakıyla sınırlamalarını önermektedir. Etik bu çerçeve, iş ağı içinde yer alan hemen herkesi görece sorumluluk almaya zorlayarak, standartlarla zıtlaşanları sistem dışına itmeyi ve burada tutmayı hedeflemektedir. Yeni kible, rehber ve standartları fayda-zarar ikilisinin yönettiği rekabetin bir başka belirleyene evirmektedir.

KAYNAKÇA

1. Argüden, Yılmaz, Sürdürülebilirlik Çalışmaları Açısından En Önemli ve Yaygın Yapılardan Biri UN Global Compact (BM Küresel İlkeler Sözleşmesi – UNGC). <http://www.arguden.net/tr/haberler/global-compact-tu%CC%88rkiye-du%CC%88nyaya-ufuk-aciyor/>
2. Dülger, Kenan, Devletin Uluslararası İnsancıl Hukuku İhlalinden Doğan Sorumluluğu, Beta, İstanbul 2015
3. Erdem, Mete http://uluslararasi-hukuk.blogspot.com.tr/2014_01_01_archive.html
4. İş Dünyasının İnsan Haklarına Saygı Gösterme Sorumluluğu, Şirketler İçin El Kitabı http://www.3psustainability.com.tr/documents/Sirketler_ve_Insan_Haklari_El_kitabi.pdf
5. Öktem, Emre, Uluslararası Teamül Hukuku, Beta, İstanbul 2013, s.176
6. Pogge, Thomas W., Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları, Kozmopolit Sorumluluklar ve Reformlar, Çev.Güneş Kömürcüler, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006
7. Sarıbeyoğlu Skalar, Meltem, Uluslararası Hukuk ve Sürdürülebilir Kalkınma, Beta, İstanbul 2015
8. Sur, Melda, Uluslararası Hukukun Esasları, Beta, İstanbul, 9. Baskı, 2015
9. Tarhanlı, Turgut, İş Dünyası ve İnsan Hakları Yayınlanmamış Ders Notları, 2016

10. Yıldırım, Engin, “Birleşmiş milletler iş hayati ve insan haklari rehber ilkelerinin eleştirel bir değerdendirmesi” <http://www.sosyalhaklar.net/2014/bildiriler/yildirim.pdf>

11. http://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folders/web/Yatirim/Yurtdisina%20Yatirim/ekler/oecd_CUSR_TR_tercume_PDF.pdf?lve

12. <http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/sayi27/makalekimberley.pdf>

